

УДК. 631.4:634.1 / .7: 338.439.5.

ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ОВОЧЕПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВИХ ВІДНОСИН

О.М. ТИТАРЕНКО, аспірантка

Розглянуто та проаналізовано формування регіонального овочепродуктового підкомплексу, вивчено питання задоволення потреб населення овочевою продукцією в регіонах.

Регіональний овочепродуктовий підкомплекс, ринок овочевої продукції, економічна ефективність, великотоварне виробництво, овочеконсервна промисловість.

Овочепродуктовий підкомплекс охоплює сфери виробництва, переробки, зберігання та реалізації овочів. Свого часу цей підкомплекс певною мірою забезпечував потреби населення республіки у свіжих і перероблених овочах, а також давав можливість частково експортувати овочеву продукцію. Проте при переході до ринку, в період економічної дестабілізації, ситуація різко змінилася. Були порушені не тільки міжгосподарські економічні зв'язки у державі, а й з колишніми республіками СРСР.

Тенденція до зниження споживання овочів пояснюється зменшенням урожайності, трансформуванням форм власності, порушенням міжгалузевих і міжгосподарських фінансово-економічних зв'язків тощо. Для ефективного функціонування регіонального овочепродуктового підкомплексу необхідно зосередити увагу на підвищенні якості та безпеки овочевої продукції, розширенні їх асортименту та забезпеченні цінового паритету.

Формування регіональних ринків залежить від кількості населення, питомої ваги міського та сільського населення в регіоні, природного фактора, рівня розвитку овочівництва за окремими категоріями господарства, співвідношення попиту і пропозиції.

Якщо розвитку виробництва продукції нині приділяється увага, то проблема формування регіональних ринків науково необґрунтована.

Вивченням проблем з питань формування регіонального овочепродуктового підкомплексу займалися багато дослідників.

Так, прогнозуючи розвиток овочівництва на перспективу, В.А. Гальчинська передбачає максимально можливе самозабезпечення регіонів овочевою продукцією та раціональний міжрегіональний обмін, створення (відтворення) сировинних зон навколо переробних підприємств та ін. [1].

На думку К.І. Яковенко, потреба у створенні великотоварного виробництва виникає на основі приватної власності. Велике підприємство зможе ефективніше використовувати техніку, нові технології, що сприятиме зростанню виробництва овочів і поліпшенню постачання переробних підкомплексів сировиною, а населення міст і промислових центрів – різноманітною овочевою продукцією [5].

В.І. Криворучко вважає, що концепція розвитку ринку базується на раціональному розміщенні виробництва овочевої продукції за зонами та регіонами України, удосконаленні форм господарювання в громадському секторі, розвитку фермерства та ін. [3]. В.П. Рудь стверджує, що овочівництво має розвиватись шляхом нарощування потенціалу спеціалізованих господарств, приватного підприємництва у вигляді фермерства або городництва в особистих приватних господарствах [4].

С.В. Кальченко відмічає, що функціонування сільськогосподарських підприємств ускладнюється рядом негативних наслідків виробничого й економічного характеру, в числі яких не останнє місце займає нерегульованість економічних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та переробними підприємствами [2].

Метою нашого дослідження є аналіз та вивчення проблеми задоволення потреб населення овочевою продукцією у регіонах і формування регіонального овочепродуктового підкомплексу Хмельницької області в умовах переходу до ринкової економіки.

Результати дослідження. Характерною особливістю овочівництва є його залежність від кліматичних умов. Хмельницька область має всі умови та ресурси, які необхідні для виробництва овочів (табл. 1). Господарства повинні

забезпечувати населення високоякісними овочами протягом року як у свіжому, так і в консервованому вигляді.

1. Площі посіву, урожайність, валовий збір овочів за категоріями господарств у
Хмельницькій області

Показник	Рік		
	2002	2003	2004
Сільськогосподарські підприємства			
Площа, тис. га	2,6	2,4	2,4
Валовий збір, тис. т	9,2	9,7	9,8
Урожайність, ц/га	41	59,5	60,2
Особисті селянські господарства			
Площа, тис. га	9,2	9,1	9,5
Валовий збір, тис. т	161,1	159,1	159,5
Урожайність, ц/га	173,6	174,1	174,6

Аналіз даних таблиці показує, що посівні площі під овочами у особистих селянських господарствах у 3,5 раза більші, ніж у колективних. Крім того, вони залишаються незмінними, а в особистих – збільшуються. Слід зауважити, що приватний сектор займається виробництвом овочів як для власних цілей, так і для реалізації на ринку. Найвища урожайність овочів спостерігалася у особистих господарствах у 2004 р. і становила 174,6 ц/га, що майже в 2,9 раза більше, ніж у сільськогосподарських підприємствах. Разом з цим в області збільшилося виробництво овочів на одну людину. Так, якщо в 2000 р. воно становило 106,9 кг, то в 2004 р. – 129,6 кг. Споживання овочів на одну особу за період з 2000 до 2004 рр. збільшилось на 11,4 кг.

Радикальне реформування аграрного сектора створило сприятливі умови для розвитку фермерства. Протягом 1998–2004 рр. кількість фермерських господарств значно зростає, що сприяло збільшенню вирощуванню овочів (рис.).

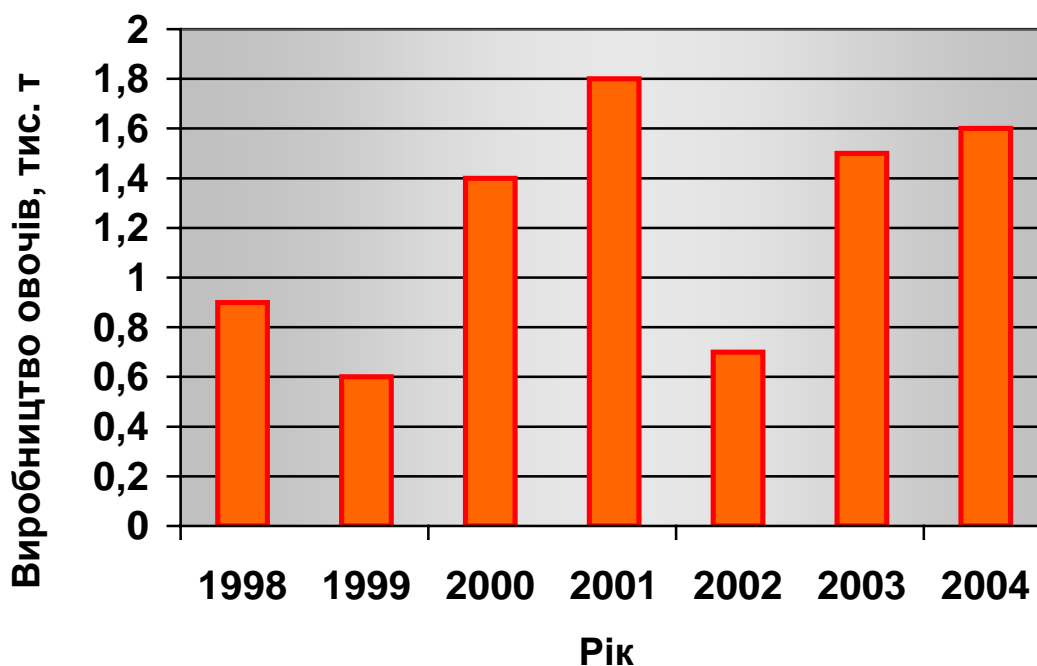

Рис. Вирощування овочів у фермерських господарствах Хмельницької області

Великою проблемою у розвитку виробництва овочевої продукції є її реалізація. Аналіз структурних змін, що відбулися в овочівництві, довів необхідність створення досконалого ринку овочів, який забезпечував би населення овочевою продукцією протягом року. Важливу роль у цьому повинен відігравати оптовий ринок овочів, який створював би умови для організації оптової торгівлі. Для цього слід вивчити цілий ряд питань, а саме: систему ціноутворення, співвідношення попиту та пропозиції, платоспроможність підприємств і населення, а також вирішити екологічні проблеми виробництва та реалізації овочевої продукції.

Одним із завдань сільськогосподарських підприємств є самостійний вихід на ринок. Раніше основними ланками у заготівлі овочів були заготівельні органи. Нині овочева продукція реалізується переробним підприємствам, на ринку, населенню в рахунок оплати праці та за іншими каналами (табл. 2).

У 2004 р. найбільше було продано овочів за іншими каналами реалізації (наприклад, в рахунок оплати праці) – 30 %, що майже втричі більше порівняно з 2000 р. За період 2001-2004 рр. значно зросла (на 14 %) реалізація овочів переробним підприємствам. Проте на ринку в 2004 р., порівняно з 2000 р., овочевої

продукції було продано майже вдвічі менше.

2. Структура реалізації овочевої продукції сільськогосподарськими підприємствами у Хмельницькій області

Рік	Продано за каналами реалізації, %			
	переробним підприємствам	на ринку	населенню, включаючи видачу пайовикам	за іншими каналами
2000	32	37	20	11
2001	20	27	24	229
2002	15	22	26	37
2003	30	18	16	36
2004	34	21	15	30

Ринок овочевої продукції – це одна із важливих ланок ринку продовольства. Останні роки він не відповідав попиту населення. Отже, необхідно забезпечити рівновагу між попитом та пропозицією на овочеву продукцію. У цьому плані створення і формування регіонального ринку овочевої продукції слід розглядати як одну з основних ланок національного ринку. Ефективність овочевого ринку залежить від удосконалення економічних відносин у державі, раціонального поєднання виробництва, переробки, зберігання і реалізації овочів. На ринку овочів велику увагу потрібно приділити його сегментам, тому що овочеву продукцію можна реалізовувати споживачам як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, безпосередньо виробникам, закладам громадського харчування.

Характерною особливістю ринку овочів є наявність сезонних та регіональних коливань цін. Для усунення необґрунтованих розривів між цінами в регіональному розрізі слід вирішувати транспортну проблему. Потрібно створювати великі плодоовочеві оптові ринки, а виробництво продукції здійснювати в спеціалізованих підприємствах різних форм господарювання.

Існує досить значна різниця між цінами на овочі в традиційній мережі та на міських ринках. Цінова ситуація міських ринків досить активно змінюється під впливом попиту і пропозиції, а на внутрішньому ринку спостерігаються сезонні коливання цін на овочеву продукцію.

Необхідно приділяти більше уваги таким питанням як концентрація та

спеціалізація. У процесі спеціалізації формуються нові галузі виробництва, збільшується продуктивність праці, заощаджується час, краще використовуються регіональні особливості. Спеціалізація тісно пов'язана з кооперуванням, яке в свою чергу залежить від поглибленої спеціалізації. В Україні до 1990 р. існували спеціалізовані овочівницькі господарства, які вирощували овочі та забезпечували ринки, овочеві магазини, підприємства громадського харчування овочевою продукцією. Нині ці господарства потребують державної підтримки, а саме: кредитування та інвестування, удосконалення законодавчої бази, розвитку маркетингу (товарної, цінової, збутової та розподільчої політики).

3. Економічна ефективність виробництва овочів у Хмельницькій області

Показник	2001	2002	2003
Реалізовано, тис. т	9,9	4,6	3,9
Собівартість 1 грн./ц	35,02	45,53	37,18
Рентабельність, %	-13,4	-6,9	-16,6
Ціна реалізації, грн./ц	29,6	30,2	37,1
Затрати праці на 1 ц, люд.-год.	11,5	8,6	10,3

Як бачимо з табл. 3, овочівництво й досі залишається в області однією з найбільш трудомістких галузей сільського господарства тому, що тут в основному використовується ручна праця. Реалізація овочів скорочується. За період 2001-2003 рр. цей показник знизився на 6 тис. т. Рентабельність свідчить про збитковість галузі. Так, у 2001 р. рівень рентабельності становив 13,4 %, в 2002 р. – мінус 6,9, в 2003 р. – мінус 16,6 %. Це показник, який характеризує ефективність лише спожитих виробничих ресурсів. Затрати праці у 2001 р. становили 11,5 люд.-год., у 2002 – 8,6, 2003 – 10,3 люд.-год. Найбільша собівартість овочів спостерігається у 2002 р. – 45,53 грн./ц. Значно підвищилась ціна реалізації. У 2003 р. порівняно з 2001 р. цей показник зріс на 7,5 грн./ц.

На нашу думку, на рівні районів і підприємств необхідно створювати різні агропромислові формування, які забезпечать єдиний процес виробництва продукції, створять умови для взаємовигідної роботи всіх учасників, можливість організації виробництва на принципах ефективної економії всіх ресурсів та ін.

Овочева галузь не може функціонувати без добре розвинутої переробної

промисловості, яка зазнала деяких труднощів під час переходу до ринкової економіки.

Скорочення виробництва овочів, нестабільна законодавча та податкова бази, неплатоспроможність підприємств і населення, застаріла техніка та технології, розрив між виробниками овочевої продукції та переробними підприємствами призвело до нестабільної роботи та занепаду овочепереробних підприємств. У них немає договірних відносин на сировину з сільськогосподарськими підприємствами. Основною проблемою функціонування консервної промисловості є забезпечення її сировиною.

У Хмельницькій області в цілому є достатня кількість потужностей для виробництва овочевих консервів. Одним з найуспішніших підприємств, яке займається переробкою овочів, є ВАТ “Адамс”. Його потужність становить 55 млн. ум. банок, хоча виробляє 80.

У підприємства є власні сировинні зони, які забезпечують його необхідною продукцією для виробництва консервів. Сировина надходить також і від населення. Так, за період 2002-2003 рр. заготівля овочів збільшилась на 453 т. Фінансовий стан ВАТ “Адамс” за останні роки значно покращився. Дохід від реалізації збільшився майже удвічі, чистий прибуток зріс майже у 9 разів. Продукція підприємства користується попитом як на вітчизняному, так і на зарубіжних ринках.

Висновки

1. Для ефективного функціонування регіонального овочепродуктового підкомплексу необхідно зосередити увагу на розширенні асортименту та безпеки овочевої продукції, підвищенні якості овочів.
2. Необхідно забезпечити високий рівень землеробства: своєчасна підготовка ґрунтів, проведення всіх агрозаходів, раціональне використання органічних і мінеральних добрив.
3. Важливу роль у створенні досконалого регіонального ринку повинен відігравати оптовий ринок овочів, який створював би організовані умови для оптової торгівлі.

4. Для збільшення виробництва овочів у регіонах необхідно вивчити ряд питань, а саме: систему ціноутворення, співвідношення попиту і пропозиції, платоспроможність підприємств і населення, а також вирішити екологічні проблеми виробництва та реалізації овочевої продукції.
5. У формуванні регіонального ринку немає стійких каналів збуту, стабільних зв'язків між виробниками та покупцями. Ринок овочевої продукції не відповідає умовам сучасного маркетингу, який орієнтується на роздрібний та оптовий продаж.
6. Ефективність овочевого регіонального ринку залежить від раціонального поєднання виробництва, переробки, зберігання та реалізації овочів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальчинська В.А. До питання стратегії розвитку овочівництва // Агроінком. – 2001. – №8–12. – С. 12–13.
2. Кальченко С.В. Організація ефективного функціонування овочівництва в регіоні // Економіка АПК. – 2004. – №8. – С. 68–72.
3. Криворучко В.І. Розвиток овочівництва в Україні // Економіка АПК. – 1999. – №1. – С. 117–118.
4. Рудь В.П. Особливості концентрації та спеціалізації в овочівництві // Економіка АПК. – 2001. – №5. – С. 94–97.
5. Яковенко К.І. Овочівництво України на порозі ХХІ століття // Вісник аграрної науки. – 2000. – №8. – С. 21–24.

Формирование регионального овощепродуктового подкомплекса в условиях перехода к рыночным отношениям

О.М. Титаренко

Рассмотрено и проанализировано формирование регионального овощепродуктового подкомплекса, изучен вопрос удовлетворения потребностей населения в овощной продукции в регионе.

Региональный овощепродуктовый подкомплекс, рынок овощной продукции,

экономическая эффективность, крупнотоварное производство, овощеконсервная промышленность.

Forming of a regional vegetable subcomplex in condition of transformation to market economy

O.M. Titarenko

The article deals with the formation of a regional vegetable and foodstuff subcomplex. The problem of satisfaction of demands in vegetables in the regions has been studied as well.

Regional vegetable subcomplex, vegetable products market, economic efficiency, marketable output, vegetable canning industry.